

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ ТА ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ

**«ТАКТИЧНА МЕДИЦИНА ТА
БЕЗПЕКА В БОЙОВИХ УМОВАХ»**

ДМИТРО КАРАМИШЕВ

ДОКТОР НАУК З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, К.МЕД.Н.

ПРОФЕСОР

2023

ТАКТИЧНА ДОПОМОГА ПОРАНЕНИМ В БОЙОВИХ УМОВАХ ТССС (*Tactical Combat Casualty Care*)

ЛЕКЦІЯ 3 (ЧАСТИНА 2)

ЦИРКУЛЯЦІЯ. ГЕМОРАГІЧНИЙ ШОК.
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ГІПОТЕРМІЇ В БОЙОВИХ УМОВАХ.

ЗМІСТ:

- 7. Внутрішня кровотеча. Причини, види і ознаки, допомога.
- 8. Кровообіг (CIRCULATION) за алгоритмом MARCH.
- 9. Геморагічний шок.
- 10. Попередження гіпотермії.

7. Внутрішня кровотеча. Причини, види і ознаки, допомога

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ВНУТРІШНІХ КРОВОТЕЧ:

- 1) кровотеча при переломах великих кісток;
- 2) кровотеча при травмі органів грудної клітини (гемоторакс) ушкодження стравоходу; легені; серце; аорта);
- 3) кровотеча при травмі живота (розшарування аорти; органи черевної порожнини, тонкий та товстий кишечник, печінка, селезінка; нирки; органи малого тазу: яєчник (киста), матка, сечовий міхур);
- 4) кровотеча при травмі за очеревинних органів (в заочеревинний простір);
- 5) кровотеча при захворюваннях внутрішніх органів (приклад: гостра шлунково-кишкова кровотеча).

ВИДИ КРОВОВИЛИВІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОРОЖНИНИ (КУДИ ВИЛІВАЄТЬСЯ КРОВ):

- 1) *ГЕМОПЕРІТОНЕУМ* (КРОВОТЕЧА В ЧЕРЕВНУ ПОРОЖНИНУ);
- 2) *ГЕМОТОРАКС* (КРОВОТЕЧА В ГРУДНУ ПОРОЖНИНУ);
- 3) *ГЕМАРТРОЗ* (КРОВОТЕЧА В ПОРОЖНИНУ СУГЛОБА).

ГОЛОВНІ ОЗНАКИ ВНУТРІШНЬОЇ КРОВОТЕЧІ:

- 1) виникнення на місці травми синця, гематоми;
- 2) м'які тканини над місцем травми чутливі до болю, набряклі, тверді на дотик (наприклад, «твердий живіт» у разі внутрішньої кровотечі в черевну порожнину);
- 3) частий (прискорений) слабкий пульс;
- 4) часте (прискорене) дихання;
- 5) блідність шкіряних покривів, прохолодна на дотик шкіра;
- 6) спрага, нудота, блювання;
- 7) сонливість, судоми, втрата свідомості;
- 8) тахікардія, зниження артеріального тиску;
- 9) кровотеча з природних отворів організму (рот, ніс, пряма кишка, кров у сечі тощо);
- 10) зниження рівня гемоглобіну, еритроцитів в аналізі крові.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПРИ ВНУТРІШНІХ КРОВОТЕЧАХ

- 1. Негайне сприяння припиненню внутрішньої кровотечі (введення препаратів транексамової кислоти – антифібринолітичний препарат в/в 10 мл. на 200-400 мл. 5% глюкозі або 0,9% фізрозчині – натрію хлориду).
- 2. Надання постраждалому горизонтального положення, що полегшує доставку крові до головного мозку.
- 3. Надання постраждалому протишокової пози (підняти нижні кінцівки вище голови, за умов, що погіршення стану пов'язано з розвитком як правило геморагічного шоку).
- 4. Уберегти постраждалого від переохолодження (необхідно зігріти – термоковдра).
- 5. Якщо постраждалий притомний і може самостійно ковтати – проведіть оральну регідrataцію (спосіб заміщення втраченої рідини: хлорід натрію, хлорід калію, глюкоза).
- 6. Якщо постраждалий непритомний і не може самостійно ковтати – виконайте периферичний венозний доступ внутрішньовенним катетером розміром не менше 18G.

8. Кровообіг (CIRCULATION) за алгоритмом MARCH

АЛГОРИТМ MARCH
C - (CIRCULATION) ЦИРКУЛЯЦІЯ

- ПОВТОРНО ОЦІНИТИ ВСІ ЗАХОДИ КОНТРОЛЮ КРОВОТЕЧІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ, ПЕРЕКОНАТИСЬ, ЩО ТУРНИКЕТИ (ДЖГУТИ), ГЕМОСТАТИЧНІ ЧИ СТИСКАЛЬНІ ПОВ'ЯЗКИ НАКЛАДЕНІ ЕФЕКТИВНО.
- КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧІ ШЛЯХОМ ПОВНОГО ОГЛЯДУ З ГОЛОВИ ДО НІГ.
- ПЕРЕВІРКА ПЕРИФЕРІЙНОГО ПУЛЬСУ. ВІДСУТНІСТЬ ПЕРИФЕРІЙНОГО ПУЛЬСУ (ПРОМЕНЕВА АРТЕРІЯ) ОЗНАЧАЄ, ЩО Є НЕБЕЗПЕКА РОЗВИТКУ ШОКУ, АБО СТАН ПОРАНЕНОГО КРИТИЧНИЙ.
- ПЕРЕВІРИТИ ПУЛЬС НА СОННІЙ АРТЕРІЇ І ПЕРЕКОНАТИСЯ, ЩО ПОРАНЕНИЙ ЖИВИЙ.
- ОЦІНКА ПЕРИФЕРІЙНОГО КРОВООБІГУ, ТЕМПЕРАТУРИ І ПОТОВИДІЛЕННЯ.
- РОЗТАШУВАТИ НОГИ ПОСТРАЖДАЛОГО ВИЩЕ ВІД РІВНЯ СЕРЦЯ, ЯКЩО ВІН/ВОНА МОЖЕ ДИХАТИ ЛЕЖАЧИ.
- ПЕРЕВІРКА НА НАЯВНІСТЬ ПЕРЕЛОМУ ТАЗУ, ПЕРШ НІЖ ПЕРЕВЕРНУТИ ПОРАНЕНОГО НА БІК
- У РАЗІ ВІЯВЛЕННЯ - СТАБІЛІЗАЦІЯ ПЕРЕЛОМУ ТАЗА ЗА ДОПОМОГОЮ ШИНИ
- ПЕРЕВІРКА НА НАЯВНІСТЬ ІНШИХ ТЯЖКИХ ПЕРЕЛОМІВ (ОСОБЛИВО ГРУДИНА І СТЕГНОВА КІСТКИ)
- ПЕРЕВЕРНЕННЯ ПОРАНЕНОГО НА БІК, ОБРОБКА РАНИ НИЖНЬОЇ ЧАСТИНИ ТІЛА І КІНЦІВОК
- ПЕРЕВЕРНЕННЯ ПОСТРАЖДАЛОГО НА СПИНУ І ОЦІНИТИ ЗНОВУ: - РІВЕНЬ СВІДОМОСТІ; - ДИХАЛЬНІ ШЛЯХИ, ДИХАННЯ, КРОВООБІГ; - ЯКІСТЬ ВЖЕ ВИКОНАНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ: ЧИ ЗАКРІПЛЕНИЙ ПОВІТРОПРОВІД? ЧИ ЗАТЯГНУТИЙ ТУРНИКЕТ? ЧИ ЗАФІКСОВАНІ КОМПРЕСІЙНІ, У Т.Ч. ОКЛЮЗІЙНІ ПОВ'ЯЗКИ?
- ЗАПОВНЕННЯ КАРТКИ ПОТЕРПІЛОГО З ВІДМІТКОЮ ПРО ЧАС НАКЛАДЕННЯ ТУРНИКЕТА, А ТАКОЖ ЗНЯТТЯ І ЗАМІНИ ЙОГО ПОВ'ЯЗКОЮ

КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧ

ЯКЩО ТИСНУЧА ПОВ'ЯЗКА НЕЕФЕКТИВНА

- ЯКЩО ТАМПОНАДА НЕЕФЕКТИВНА, ЗАСТОСУЙТЕ ДЖГУТ НА 5-8 СМ ВИЩЕ МІСЦЯ ПОРАНЕННЯ
- ЯКЩО ТИСНУЧА ПОВ'ЯЗКА НЕЕФЕКТИВНА АБО ЧЕРЕЗ НЕЇ ПРОСОЧУЄТЬСЯ КРОВ, ЗАСТОСУЙТЕ ДЖГУТ НА 5-8СМ ВИЩЕ МІСЦЯ ПОРАНЕННЯ
- ЗАТАМПОНУЙТЕ ПОРАНЕННЯ, ПІДТРИМУЮЧИ ПОСТІЙНИЙ ПРЯМИЙ ТИСК У ДЖЕРЕЛА КРОВОТЕЧІ

КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧ

ТАМПОНУВАННЯ

Визначте точне джерело кровотечі та чиніть прямий тиск як **тимчасову** міру **ДО** тампонування

Під час тампонування, підтримуйте **постійний** тиск на джерело кровотечі хоча би **90 СЕКУНД**

ТРИМАЙТЕ прямий тиск на марлю над раною принаймні **3 ХВИЛИНИ** (це **необхідно**, навіть з активним інгредієнтом у кровоспинних бинтах)

При тампонуванні **великих** ран може знадобитися **більше** ніж один бинт

Уважно оглядайте місце поранення, щоби розуміти, чи ви контролюєте кровотечу

Якщо ви впевнелись у тому, що кровотеча зупинилась, накладіть тиснучу пов'язку

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШОКУ КОНТРОЛЕМ КРОВОТЕЧ

#1- Перевірте, чи усі заходи для зупинки кровотеч ефективні

Перевірте, що усі турнікети та тиснучі пов'язки тугі

Легше запобігти стану шоку, ніж виводити з нього

Якщо є шок, найважливішим першим кроком є контроль кровотечі

Внутрішня кровотеча з травми грудної клітки або живота може бути неконтрольованою, а шок може розвинутися пізніше, тому постійно оцінюйте стан постраждалого

Медичний персонал надаватиме іншу допомогу, але ви зекономите їхній час, якщо зупините усі зовнішні кровотечі

#TCCC/CLE PPT 10-30 JUN 20
НЕ ОЧІКУЙТЕ на ознаки
та симптоми шоку

M A R C H

КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧ

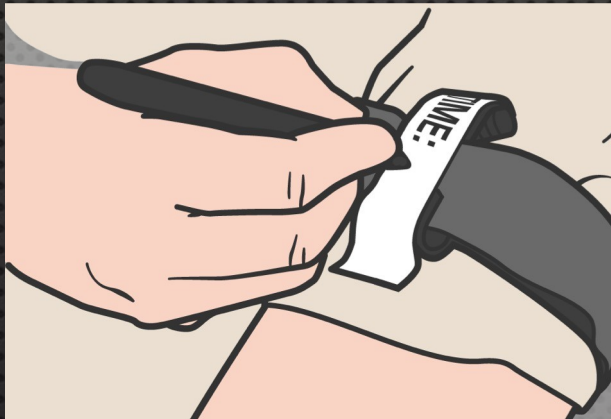
ПІСЛЯ РОБОТИ З РАНАМИ

Якщо це ще не зроблено, запишіть час на **всіх** турнікетах та заповніть картку пораненого

Перевірте радіальний пульс

Оцініть наявність шоку

An illustration showing a hand filling out a TCCC CARD. The card is titled 'TACTICAL COMBAT CASUALTY CARE (TCCC) CARD' and contains various fields for patient information, including NAME, BATTLE ROSTER #, EVAC, DATE, GENDER, SERVICE, MECHANISM OF INJURY, and INJURY. It also includes a diagram of a human body with checkboxes for injuries to the head, neck, chest, abdomen, pelvis, and limbs. The card is being filled out with a black pen.

9. Геморагічний шок

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ШОК

ШОК

Шок - це недостатній приплив крові до тканин організму. Недостатній об'єм крові всередині системи кровообігу призводить до недостатньої доставки кисню до клітин організму

Відсутність кисню в клітинах, негативно впливає на тканини, з часом органи перестають функціонувати.

ВАЖЛИВО!

Якщо швидко не надати допомогу у стані шоку, то настає **смерть** пораненого

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ШОК

ШОК

Виникає через зменшення обсягу крові, що циркулює в кровоносній системі пораненого

Шок може мати багато причин - низький об'єм крові або гіповолемія (дегідратація або крововтрата), низький кров'яний тиск (масивна інфекція), серцева недостатність або неврологічні пошкодження

Зазвичай спричиняється сильними кровотечами, але може бути викликаний і сильними опіками (опіки другого та третього ступеня на 20 і більше відсотків поверхні тіла)

На полі бою зазвичай виникає від серйозної крововтрати (це називають геморагічним шоком)

#ТССМ
Геморагічний шок
призводить до
смерті

M A R C H

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ШОК

ОЗНАКИ ТА СИМПТОМИ ШОКУ

- Сплутана свідомість

- Пришвидшене дихання

- Пітна, холодна, липка шкіра

- Бліда/сіра шкіра

- Слабкий або відсутній радіальний пульс

- Нудота

- Надмірна спрага

- Велика крововтрата

#TCCC-CLS-PPT 05/30/JUN/2018

M A R C H 18

ПРЕВЕНТИВНЕ ЗАПОБІГАННЯ ШОКУ

- НЕ ЧЕКАЙТЕ НА ПОЯВУ ОЗНАК ТА СИМПТОМІВ ШОКУ. ПРОТИШОКОВІ ЗАХОДИ МОЖУТЬ БУТИ ВЖИТИМИ І ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ШОКУ
- ЗМІНА ПСИХІЧНОГО СТАНУ (ПРИ ВІДСУТНОСТІ ТРАВМИ ГОЛОВИ) І ОСЛАБЛЕННЯ АБО ВІДСУТНІСТЬ ПЕРИФЕРИЧНОГО ПУЛЬСУ Є КРАЩИМИ ІНДИКАТОРАМИ ШОКУ НА ПОЛІ БОЮ
- ВТРАТА КРОВІ МОЖЕ ПРИЗВЕСТИ ДО ЗНАЧНОГО ЗНИЖЕННЯ ТЕМПЕРАТУРИ ТІЛА, НАВІТЬ У СПЕКОТНУ ПОГОДУ

ОЗНАКИ ТА СИМПТОМИ ШОКУ

- ВОЛОГА, ХОЛОДНА, ЛИПКА ШКІРА, БЛІДИЙ АБО СІРУВАТИЙ КОЛІР ШКІРИ ТА/АБО ПОКРИТА ПЛЯМАМИ АБО СИНЮШНА ШКІРА НАВКОЛО РОТУ
- ЗБУДЖЕНІСТЬ ЗМІНЮЄТЬСЯ НА ПРИГНІЧЕНІСТЬ АБО ВТРАТУ ФОКУСУ, ПОРУШЕННЯ СВІДОМОСТІ
- НУДОТА АБО НЕЗВИЧНА СПРАГА
- ПРИСКОРЕНЕ ДИХАННЯ (СПОЧАТКУ МОЖЕ БУТИ УПОВІЛЬНЕНЕ)
- ПРИСКОРЕНИЙ (>90-100 ударів в хвилину) ТА СЛАБКИЙ ПУЛЬС
- ЗНИЖЕНИЙ ТИСК (СИСТОЛІЧНИЙ <90 мм рт.ст.)
- НЕ ВІДЧУВАЄТЬСЯ ПУЛЬС НА ПРОМЕНЕВИХ АРТЕРІЯХ АБО ВІН ДУЖЕ СЛАБКИЙ

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ ШОК

ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ ШОКУ

Об'єм крові	Втрата крові	Ознаки/симптоми	Вплив
4 літрові пляшки повні, 1 пляшка на ½ пуста	500мл	Можливе пришвидшення пульсу	Зазвичай нема впливу
4 літрові пляшки повні, 1 пляшка пуста	1,000мл	Радіальний пульс >100 Дихання в нормі	Скоріше за все не загине від такої втрати
3½ пляшки повні, 1½ пуста	1,500мл	Сміна свідомості. Слабкий радіальний пульс >100 Пришвидшене дихання	Наврядчи загине від такої втрати
3 пляшки повні, 2 пусті	2,000мл	Млявість, апатія Ниткоподібний пульс >120 Швидке дихання >35	Ймовірно, помре, якщо не надати 21 допомогу
2½ пляшки повні, 2½ пляшки пусті	2,500мл	Без свідомості Відсутній	Без негайного

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ШОК

ДОПОМОГА ПРИ ГЕМОРАГІЧНОМУ ШОЦІ

Оцініть наявність ознак та симптомів шоку, як тільки оціните масивні кровотечі, дихальні шляхи відкриті та дихання

Найкращі ТАКТИЧНІ ознаки шоку - це зниження стану свідомості (якщо потерпілий не переніс травму голови) та / або аномальний, слабкий, відсутній променевий пульс

Переоцініть / визначте зміну рівня свідомості, перевіряючи реакцію на словесну або фізичну стимуляцію

ЦИРКУЛЯЦІЯ/ШОК

ПЕРЕОЦІНКА

• РІВЕНЬ СВІДОМОСТІ

• КОЖНІ 15ХВ ЗА **AVPU**

Alertness (У свідомості) - Знає хто і де він

Verbal (Голос) – Словесно відповідає на голосові команди

Pain (Біль) – Реагує на больові подразники

Unconscious (Без свідомості) – Не реагує ні на що

#TCCC-CLS-PPT-10 30 JUN 20

Погіршення AVPU може означати погіршення стану

Рівень дихання

Оцініть швидкість

Травма грудної клітини може викликати напружений пневмоторакс (потрібна голкова декомпресія)

Якщо поранений втратив свідомість, а частота дихання падає нижче двох дихань кожні 15 секунд, вводьте НФП

10. Попередження гіпотермії

ГІПОТЕРМІЯ

- Гіпотермія це зниження температури тіла
- Навіть невелике зниження температури тіла негативно впливає на згортання крові та збільшує ризик смерті при кровотечах.
- В стані шоку, організм не здатний самостійно виділяти достатньо тепла
- Навіть при високій температурі навколишнього середовища, гіпотермія є загрозою для постраждалих в стані геморагічного шоку

ВАЖЛИВО:

Низька температура тіла може не бути ознакою гіпотермії; Це може бути через вплив навколишнього середовища

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ГІПОТЕРМІЇ

Зниження температури тіла погіршує згортання крові та збільшує крововтрату

- Мінімізуйте вплив навколишнього середовища на постраждалого (земля, вітер, дощ тощо)

- Залишайте захисне спорядження на або із постраждалим (якщо можливо)

- Замініть мокрий одяг на сухий (якщо можливо)

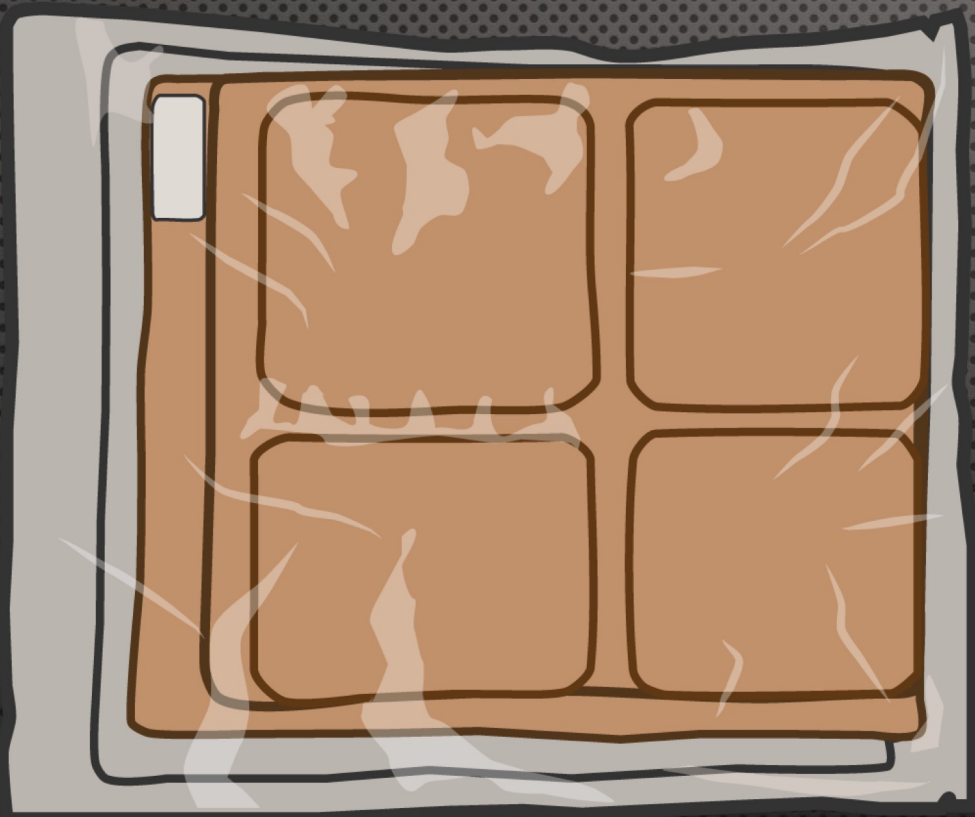
#TCCC-CLS-PPT-11 30 JUN 20

Один з важливих заходів попередження гіпотермії – це **перекласти постраждалого із землі на каремат**

ГІПОТЕРМІЯ

АКТИВНІ ГРІЛКИ

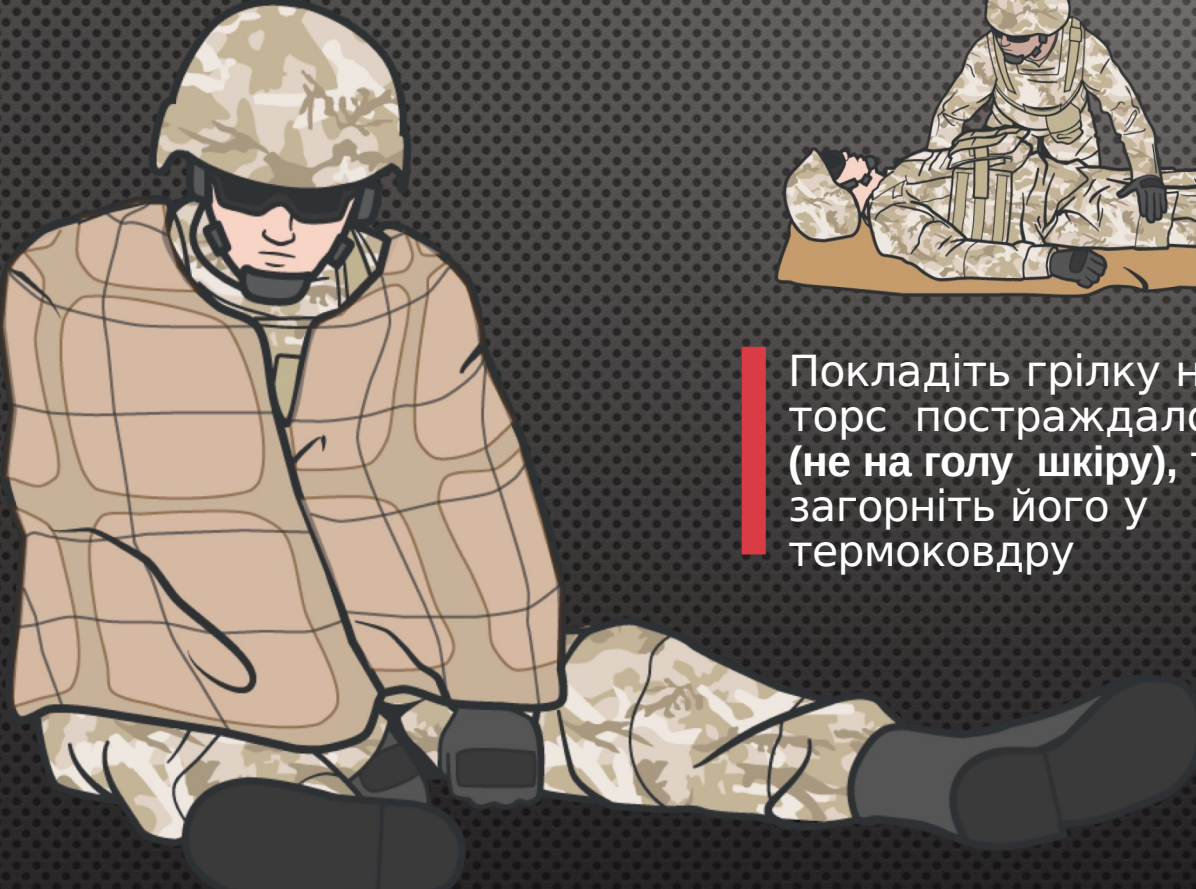
Активні грілки беруть із собою залежно від задачі та завантаженості

- Гріючі елементи активуються від контакту із повітрям
- Такі грілки кладуть на поранених, організм яких вже не може самостійно генерувати тепло.
- Вони можуть спричинити опіки, тому їх накладають не на голу шкіру

M A R C H

ГІПОТЕРМІЯ

АКТИВНЕ ЗІГРІВАННЯ

Покладіть грілку на торс постраждалому (не на голу шкіру), та загорніть його у термоковдру

ВАЖЛИВО:

Якщо у вас немає спеціальної термоковдри з грілками, можна комбінувати звичайні термоковдри з іншими гріючими елементами

Активне лікування переохолодження використовує джерела

тепла, щоб зігріти постраждалого. На великих висотах рівня кисню може бути недостатньо для початку хімічного процесу, що активує грілки

ГІПОТЕРМІЯ

ПАСИВНІ ЗАСОБИ ПРОТИ ГІПОТЕРМІЇ

Заберіть постраждалого з землі

Покладіть каремат або пончо під постраждалого, щоби зменшити вплив холоду від землі

Пасивні засоби зігрівають постраждалого шляхом:

- збереження тепла тіла після закутування у спец. матеріал
- усунення контакту із землею

За відсутності термоковдр, використовуйте сухі пончо, спальні мішки, все, що буде зберігати тепло і триматиме постраждалого сухим

ВАЖЛИВО:

Втрата крові може спричинити зниження температури тіла навіть у спекотну погоду

Загортайте постраждалого у термоковдру повністю, разом з головою

Не закривайте обличчя

MARC H

АЛГОРИТМ MARCH

H - (HEAD INJURY / HYPOTHERMIA / HYPOVOLEMIA)

ТРАВМА ГОЛОВИ / ГІПОТЕРМІЯ / ГІПОВОЛЕМІЯ

- ПІДТРИМКА ТЕМПЕРАТУРИ ТІЛА ПОТЕРПІЛОГО: ПЕРЕОДЯГНУТИ В СУХИЙ ОДЯГ, ЗАГОРНУТИ В ТЕРМОКОВДРУ
- ВИЗНАЧИТИ ЖИТТЄВІ ПОКАЗНИКИ ПОТЕРПІЛОГО І ОЦІНИТИ, ЧИ РОЗВИВАЄТЬСЯ ШОК (ГІПОВОЛЕМІЯ)
- У РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ГІПОВОЛЕМІЧНОГО ШОКУ – ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРМІНОВОЇ ВНУТРІШНЬОВЕННОЇ ІНФУЗІЇ, ОСКІЛЬКИ ГІПОВОЛЕМІЯ Є РЕЗУЛЬТАТОМ РАПТОВОЇ ВТРАТИ КРОВІ
- У РАЗІ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ (ЧМТ) І ОЗНАК ШОКУ(ГІПОВОЛЕМІЇ) – ТЕРМІНОВА ЕВАКУАЦІЯ ДО ЛІКУВАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ